

Málnási Levente

Vámszer Géza – csíki mozaik

„Hogy mindebből mi a maradandó érték, hogy mit végzett a mi nemzedékünk, annak értékelése az utánunk jövőők feladata.”¹

(Vámszer Géza)

Vámszer Géza 1929 szeptemberében érkezett Csíkszeredába, ahol a Római Katolikus Főgimnáziumban kezdett el rajzot tanítani. Azelőtt már 1922–1926 között Nagyszebenben, 1926 és 1929 között pedig Székelyudvarhelyen is dolgozott tanárként, és a tanítás mellett ott is bekapcsolódott a néprajzi gyűjtőmunkába, alapos tapasztalatokat szerezve ezen a területen. Idősebb kollégája, Haáz Ferenc Rezső hatására kezdte járni a falvakat, és lett a székely népélet rajongója, néprajzának kutatója.² Itt már előre is fontos megjegyezni, hogy Vámszer Géza képzőművészeti végzettsége, kiváló rajztudása olyan hatalmas előnyt jelentett, ami más néprajzosoknál csak ritkán fordul elő, hiszen művészi módon, értő-látó szemmel tudta lerajzolni az épületeket és a tárgyakat – ezeknek a rajzainak értéke most is felbecsülhetetlen. A falu- és természetjárás kutakodó módját különben már Nagyszebenben is megismerte,³ hiszen a szászok jól szervezetteren művelték ezt. (1–3. képek)

Az életpályák nem önmagukban alakulnak, mindentől és mindenkitől hermetikusan elzárva. Egy alkotónak, egy kutatónak kapcsolatai (kapcsolatrendszerei) vannak, hatással van rá a szűkebb és tágabb környezete, az adott korszak világnézete és szellemi divatjai, a történelem kényszerítő ereje. Vámszer életét, életművét jócskán meghatározta Csík, hiszen az

---

¹ Vámszer 1977: 6.

² „Ha eddig mint festő néztem a szép tájakat, ettől kezdve a székely népélet rajongója és néprajzának kutatója szemével kerestem a rajzban megörökítésre érdemes tárgyakat” (Vámszer 1976: 41).

³ „1922–26 között Nagyszebenben működtem mint tanár, ahol a közismerten »jól szervezett« szászok ily irányú tevékenységével ismerkedhettem meg” (Vámszer 1976: 41).

itt eltöltött 12 év nem csak életéveinek számát gyarapította, hanem munkássága döntő része ide kötődik. Mint ahogy dr. Kós Károly írta: „Vámszer esetében: minden, ami Csík előtt volt, csak készülésnek minősülhet, és minden, ami az itteni tizenkét évet követte, inkább csak »lezárása« volt a döntő jelentőségű csíki korszaknak” (Kós 1977: 545). Még későbbi, kolozsvári élete folyamán is sokat dolgozott a csíki anyagokkal, rendszerezte őket. Vámszer Géza közvetlen székelyföldi kapcsolata között olyan személyek szerepeltek, mint Haáz Ferenc Rezső (Székelyudvarhelyről), Nagy Imre (a volt évfolyamtárs csíkszögödi festőművész, aki gyűjtő- és szervezőtárs is lett Vámszer Csíkba költözésével), Domokos Pál Péter (tanár, néprajz-, népzene-, csángókutató), Gál Ferenc csíkpálfalvi tanító, műgyűjtő és felesége, Sántha Juliánna; a csíkszentmártoni dr. Sütő-Nagy Jenő közjegyző, ugyancsak jelentős műgyűjtő; Pál Gábor, országgyűlési képviselő, Pál Gáborné Kammer Edit⁴, Bándy Mária csíkpálfalvi tanítónő, koreográfus, Bányai János, Venczel József, Sperling Oszkár⁵, Szabó Elek, Finta Árpád,⁶ dr. Hirsch Hugó, Hirsch Hugóné Filep Judit, gróf Bethlen Mária⁷ és sokan mások. Látható, hogy a világlátás, érdeklődés közös volt ezekben az emberekben: az értelmiségnek azt a részét képezték, akik nagyobb részt kis településeken töltötték le az életüket, de tenni akarásuk, és amit elvégeztek, európai léptékű volt. Lelkes, egymást kiegészítő tevékenységük jól példázza a szinergikus együttműködést egy közösen elérendő cél érdekében. És az a cél, azok a célok abban a korszakban, Erdélyben eléggé nehezen voltak elérhetőek. A két világháború kö-

⁴ „Már-már feledésbe ment a híres székely-festékesünk, de főképp annak készítése módja, mintája, színezése, midőn néhány évvel ezelőtt egy, a Budapestről Csíkba származott lelkes úriasszony új lendületet adott ennek az elhanyagolt székely háziiparnak. Dr. Pál Gáborné volt, aki megtanulta a festékesek készítése módját, annak minden csinját-bínját, munkát, kenyeret adott sok székely asszonynak, sőt tovább is oktatta őket. Megkedveltette e festékeseket Kolozsvártól Budapestig és sok megrendelést szerzett ilyen háziszótt szőnyegekre, amelyek igen ízlésesen beletalálnak bármely modern városi lakásba és úgy olcsóság, tartósság, mint szépség tekintetében méltán megérdemlik az érdeklődést és támogatást” (Vámszer 1932a: 3).

⁵ Nagy Imre festőművész katonacimborája, a Csíkba költözött szász Sperling Oszkár erdőmérnök, aki tetemes részt vállalt az induló Csíki Székely Múzeum anyaggyűjtésében, és később is a mintavásárok, kiállítások egyik szervezője volt.

⁶ A csíkszeredai, illetve a csíkszentimrei kántorok részt vettek néprajzi anyagok gyűjtésében.

⁷ Tordán élő, jó nyugati kapcsolatokkal rendelkező arisztokrata hölgy volt, aki a megszűnt anyagokat segítette Budapesten és Svájcban értékesíteni (l. Vámszer 1976: 46).

zött a román államhatalom minden nemzetiségi jellegű mozgalmat gyanakodva szemlélt, és fel is lépett ellene.

Ha megvizsgáljuk, kik voltak azok a magyarországi, erdélyi, csíki értelmiségiek, akik Vámszer közvetlen hálózatát alkották, a fentebb leírtakkal együtt több, mint húsz nevet fel tudunk sorolni: Nagy Imre festőművész, Csíkzsögöd, Domokos Pál Péter, Csíkszereda, Csíksomlyó, Gál Ferenc tanító, műgyűjtő, Csíkpálfalva, Gál Ferencné Sántha Juliánna, a szöttesmozgalom egyik elindítója, Csíkpálfalva, dr. Sütő-Nagy Jenő ügyvéd, műgyűjtő, múzeumi szakember, Csíkszentmárton, Pál Gábor országgyűlési képviselő, Csíkszereda, Pál Gáborné Kammer Edit, a szöttesmozgalom lelke, Csíkszereda, Bándy Mária tanítónő, koreográfus, Csíkpálfalva, Venczel József társadalomkutató, Csíkszereda, dr. Hirsch Hugó orvos, művészetpártoló, Csíkszereda, Hirsch Hugóné Filep Judit művelődésszervező, Csíkszereda, Frank Miklós mérnök, Csíkszereda, Schmidt József mérnök, a csíkdelnei templom felújítási munkálatainak vezetője, Csíkszereda, Sperling Oszkár erdőmérnök, mintavásárok szervezője, gyűjtő, Csíkszereda, Szilárd József építészmérnök, az Uz Bence menedékház tervezője Hargitafürdön, Bányai János geológus, a *Székelység* szerkesztője, Székelyudvarhely, Haáz Ferenc Rezső, rajztanár, néprajzkutató, Székelyudvarhely, dr. Lévai Lajos történész, tanár, író, Székelyudvarhely, Székely Géza hírlapíró, turistaegyesületi titkár majd elnök, Brassó–Csíkszereda, Bartalis Ágoston, közíró, helytörténész (Bartalis 1933: 1–2), ny. főszolgabíró, Csíkkarcfalva–Csíkszereda, Csutak Vilmos történész, helytörténész, tanár, iskola- és múzeumigazgató, Sepsiszentgyörgy, Herepei János művelődéstörténész, muzeológus, néprajzkutató, régész, Sepsiszentgyörgy, Bethlen Mária grófnő, a szöttesmozgalom egyik animátora, Torda, Roska Márton ősrégész, egyetemi tanár, a történettudományok kandidátusa, Kolozsvár–Budapest, Milleker Rezső, földrajztudós, egyetemi tanár, Debrecen–Budapest.

Az 1920 utáni székelyföldi (csíki) mozgalmak céljai sokrétűek voltak és ezek egymással szorosan összefüggtek: a székely háziipar fellendítése, helyben munka adása a Székelyföld lakóinak, megakadályozva ezzel az elvándorlást; intézmények létrehozása (pl. a Csíki Székely Múzeum), az eredeti népviselet felújítása és viselésének újraelterjesztése, a lankadó csoporttudat megerősítése (Szócsné Gazda 2014: 248). (Mondjuk, ezek a kérdések már hamarabb, a 19. század második felében is terítéken voltak, valamint az 1902-es tusnádfürdői Székely Kongresszuson ugyan-

csak megoldást kerestek rájuk – azonban az 1920-as évektől erős identitásvédelmi hangsúlyt kaptak). Vámszer Géza egy olyan értelmiségi közegebe érkezett meg, amelynek tagjai már lázasan tevékenykedtek olyan célok megvalósítása érdekében, amikkel Vámszer addig is rokonszenvezett, ezért a beilleszkedése ebbe a csíki környezetbe könnyedén megvalósult. Tanári munkáját, a rajzórákat úgy tervezte és szervezte meg, hogy az általa tanított székely diákok szemét felnyissa a környezetükben levő értékek meglátására⁸ és ezek megformázására. Rajzórakon a tanulókkal lerajzoltatta az együtt meglátogatott templomokat, székely házakat vagy pedig rajz alapján elkészíttette velük azok kicsinyített mását. Rengeteget járta Csíkszék településeit, rajzolta, fényképezte az immobilis értékeket, máskor pedig előadásokat tartottak a lakosságnak Domokos Pál Péterrel Székelyföld és a saját települések történelméről, szépségeiről, értékeiről. Évente az iskolában és terepen készült rajzokból, kézimunka alkotásokból kiállítást rendeztek a gimnázium falain belül.⁹

A régi szövetminták összegyűjtése, tanulmányozása magával hozta azt, hogy ezeket a mintákat ügyes asszonyokkal megszövezzék.¹⁰ Csíkszéken a régi minták megszövést Pál Gáborné és Gál Ferencné terjesztették el, a festő Nagy Imre és Domokos Pál Péter hatására. Munkát adtak a jókezü falusi asszonyoknak, sőt Gál Ferencné maga is szőtt maga tervezte szötteket, festékeseket, és kiállításokon is részt vett velük. Pál Gáborné csíkszentkirályi és csíkszentimrei asszonyokkal szövetett, ő megmaradt teljes egészében a régi szín- és mintavilágnál (Vámszer 1976: 46). Amikor Pál Gáborné meghalt 1935-ben, Vámszer Gézáné vette át az ő mun-

⁸ „Szervezett kirándulásainak igazi kerete és közege az iskolai nevelőmunka volt, azzal a céllal, hogy a tanuló ifjú szeme hozzászokjék a falun látható egyszerű, de egészséges népi alkotások megfigyeléséhez” (Kós 1977: 549).

⁹ „Az iskola évvégi rajz- és kézimunka-kiállításai ez időben nagy látogatottságnak örvendtek, s nem egy hajdani vénidiák kifejezésre juttatta, mennyire sajnálja, hogy az ő tanulóéveiben nem kaptak ilyen nevelést. Még a helyettesítési órákat is felhasználtam úgy, hogy a zömében falusi tanulóknak a helyi népszokásokkal kapcsolatos tételeket adtam otthoni feladatnak. Ezzel nemcsak magamnak gyűjtöttem néprajzi adatokat, hanem az ő figyelmüket is felhívtam arra, hogy az eddig számukra érdektelen, megszokott jelenségek a néprajztudomány számára fontosok lehetnek és érdemes velük foglalkozni.” (Vámszer 1976: 44)

¹⁰ „[...] sokan, pl. Vámszer Géza tanár és néprajzkutató Csíkszeredában, Haáz Rezső tanár Udvarhelyen, Bándy Mária tanítónő Csomortánban stb. kitisztázták az egyes vidékek eredeti viseletének ősvonalait és színeit” (Nagy 1997: 105).

kakörét, a szövőipar ügyét. A falvakon még fellelhető régi mintákat Vámszer Géza lerajzolta és lefotózta, legyen szó akár régi kályhacsempéről, faliképről, épületeket ékesítő díszítésekről vagy szövetmintáról. Az összegyűjtött régi mintákat a szöttesek megtervezésében a szöttesmozgalom irányítói előszeretettel alkalmazták. Vámszernek a Csíkban készített rajzai, fényképei a hagyatékában maradtak fenn.¹¹

Vámszer Géza a falukutatást, az értékmentést és a népszolgálatot tekintette legfőbb feladatainak, ezt egy Bányai Jánoshoz írott levelében explicit módon meg is fogalmazta: „Nekünk, kezdeményezőknak az volt a tervünk, hogy Csíkmegyét magyar szellemi, kulturális és gazdasági szempontból központosítsuk. A falut s várost közelebb hozni egymáshoz, mi, városiak is ki-kijárjunk hozzájuk. Érezzék, hogy törődünk velük, s nemcsak választáskor, Székely testvéreim, nem fajult el a székely vér! jelszóval bolondítsuk évszázadok óta – mert kezdik megsokallni, pedig türelmes a paraszt. Azonkívül a városi kasztrendszert is fokozatosan egészségesebb alapokra, közös nevezőre hozni. Az egyesületek egy tető alatt, koncentrikus kultúrmunkát végezhetnek, s olcsóbb az adminisztrálásuk. Színházterem! Üzlethelyiség – s végül múzeum, a még megmaradt népművészeti kincseket az utókor számára megőrizni, amelyek szemlélete növesztené a faji öntudatot is” (idézi Zepezcaner 1993: 65). A levél szövegéből¹² (ami 1929. ápr. 14-én íródott) kiérződik Vámszer keserősége a csíkszeredai polgárok, a trunkusok szűklátókörűsége miatt.

Vámszer szemléletében a táj- és a népismeret együtt járt. Azzal, hogy Csíkszeredát, a székely kisvárost és egyben Csíkot választotta 1929-ben, majd 12 egész éven át itt tevékenykedett felmérhetetlen nagy munkát végezve, megmutatta, hogy folyamatosan tenni, cselekedni kell, szerényen, alázattal az egész Csík mint természeti környezet és a nép érdekében.

Vámszer Géza sokoldalú személyiség volt. Ezt a sokoldalúságot egy-egyében lehet megragadni. Murádin Jenővel feltehetjük a kérdést: „Vajon Vámszer Géza hagyatékában rajz- és metszetszművészetét, a falukutatásban elért eredményeit, vagy alázatos aprómunkával végzett műemlékfölméréseit becsüljük inkább?” (Murádin 1996: 54). Ahhoz, hogy be tudjuk

---

¹¹ Kolozsváron a Kriza János Néprajzi Társaság, Csíkszeredában pedig a Csíki Székely Múzeum birtokában található Vámszer-hagyaték.

¹² Vámszer Géza levele Bányai Jánoshoz. 1929. április 14. Székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum. Bányai János gyűjtemény. 268. sz.

mutatni vázlatosan a munkásságát, nem árt néhány pontban szétszálazni ezt a szerteágazó tevékenység-halmazt:

1. Településtörténet és -morfológia
2. Értékmentés, műemlékvédelem
3. Néprajz, népmeseret, gyűjtő-feldolgozó munka
4. Turisztika, környezetismeret, téli sportok promoválása
5. Előadó, tudománynpszerűsítő, andragógus
6. Iparművész, grafikus, tervező, kiállító
7. Intézményteremtő
8. Rajz- és kézimunkatanár

A falukutatás, a csíki falvak néprajza, a körülvevő táj és környezet, a településtörténet és -morfológia, valamint a turizmus Vámszer Géza érdeklődésében szorosan összefüggött. Csíkot egészben szemlélte: ha rátekintett a tájra, látta a természeti adottságokat, a tájban megjelenő települést, az embereket és az emberek által létrehozott értékeket. Mindezt meg kellett szemlélni, le kellett rajzolni, adatolni kellett, hogy a jövőnek is maradjon valami. Tanulmányozta a csíki települések történelmét, a falvak felépítését (a tízeseket), adatokat gyűjtött és gyűjtetett a falusi értelmiségiekkel, aztán a bejövő adatokat összegezte. Így született meg az a rendezett anyag, ami aztán a *Csík vármegye településtörténetében* látott napvilágot (Vámszer 1971). Csíkszeredáról kiváló történeti összefoglalót írt, és két, a 19. században felnőtt szemtanú leírása alapján elkészítette a valamikori város térképét. (4. kép)

A csíki települések leírása manapság is haszonnal forgatható, hiszen olyan adatokat rögzített ebben Vámszer Géza, amelyek veszendőbe mentek volna azóta.

Kiemelten fontos megemlíteni Vámszer műemlékmentő, értékmentő tevékenységét. Az ő kezdeményezésére került sor a hosszúaszói (Csík-mindszenthez tartozó kis falu) Xántus-kápolna romjainak feltárására, ahol az 1694-es tatárbetörés emlékére 1933-ban a csíki turistákkal emlékoszlopot helyeztek el nagy ünnepség közepette¹³ a következő felirattal: „E helyen állott a Xanthus-kápolna, amelyet a népközelet az itt el-

¹³ „Vámszer Géza főgimn. tanár, a Turistaegyesület elnöke mondott üdvözlő beszédet a megjelentekhez. Rámutatott a turistaegyesület áldozatkész munkájára, amellyel a feledés homályából napvilágra hozott a csíki székelység multjából egy dicsőséges emléket, amely idegenforgalom és a népközelet szempontjából is nagy jelentőséggel bír” (Albert 1933b: 1).

esett Xantus Keresztes alcsíki királybíró sírja fölé emelt az 1694-i tatárok elleni győzelmes csata emlékére. Állíttatta és a kápolna romjait kiásta a B.T.E. [Brassói Turista Egyesület] csíki turista csoportja. 1933.”

Vámszer 1930-ban kezdte meg tanulmányozni a csíkrákosi templom és a Cserei kúria falfestményeit.¹⁴ Az erről született tanulmány a *Művészettörténet* 1960. évi 9. számában jelent meg nyomtatásban *A csíkrákosi Cserei-kúria falképmaradványai* címmel (Vámszer 1960). A csíkdelnei templom helyreállítása nagyarányú és eredményes mentőakció volt. Vámszer 1931-ben egy Csutak Vilmoshoz intézett levelében a csíkdelnei templomról írt.¹⁵ 1934-ben a *Debreceni Szemlé*ben megjelent *A csíkdelnei Szent János-templom* című dolgozata, amely nagyban szolgálta a restaurálás ügyét (Vámszer 1934: 355–364). A különböző helyekről összegyűlt pénzből¹⁶ 1936-ra sikerült elvégezni a rehabilitálási, felújítási munkálatokat, így megakadályozták, hogy lebontásra kerüljön ez az értékes műemlék. (5. kép)

Sokat jelentett, hogy a szokásos érdektelenség közepette, ami nem kevésszer elszomorította Vámszert is, sikerült egy ilyen nagy horderejű munkálatot megoldani. Köszönhető volt mindez egyházi és világi támogatóknak, szakembereknek és laikusoknak: mindazoknak, akik nem csak szóban, hanem tettben is az ügy mellé álltak. Természetesen, minden követ meg kellett mozgatni, és itt megint meg kell, hogy említsük Pál Gábor nevét, aki a politikai közösség figyelmét hívta fel ennek az ügynek a fontosságára, és felesége, Kammer Edit nevét is, aki budapesti, magyarországi kapcsolatait aktivizálta. (6. kép)

1934 őszén ásták ki Vámszer vezetésével a csíkszenttamási csonkatornyot, megállapításokat téve építészeti stílusára és ennek alapján korára (Boér 2002: 25).

¹⁴ Vámszer Géza a régi szentély mészrétegének óvatos és elővigyázatos eltávolítása alkalmával máris értékes leltre bukkant: két ősrégi freskót fedezett fel. Egyik, Szűz Mária hódolatát, a másik az Ur Jézust két lator között ábrázolta életnagyságban. Nagy kár, hogy a falfestményeket évszázados múltjuk miatt megmenteni már nem lehetett. Fényképfelvételek után ismét mészréteg alá kerültek. A templom és torony többi régiségét, műértékét, stílusát, színeit sikerült megmenteni” (Albert 1939: 7).

¹⁵ 1931. február 12-én írta a levelet Vámszer, a levél helyét nem közlik a szerzők. L. Pais–Olasz 2000: 22.

¹⁶ Országos jellegű pénzgyűjtési akció, Vámszer dolgozata példányainak eladásából származó összegek (600 példányban kinyomtatta és a restauráló bizottság rendelkezésére bocsátotta), adományok, kiutalt pénzek (L. Pais–Olasz 2000: 22)

Vámszer értékmentő munkájához lehet sorolni, hogy lerajzolta a Csíkban található templomokat, régi házakat, fontosabb épületeket, díszítéseket, megőrizve így az utókornak az akkori arculatot. Sok esetben azóta az át nem gondolt felújítások miatt jellegtelenné tették az épületeket.

Vámszer Géza kitartó munkát végzett Csík turizmusáért, a vidék megismertetéséért is. Csíkszeredai városi tanácsosként folyamatosan szorgalmazta, hogy Csíkszéket be kell kapcsolni a turizmus vérkeringésébe. 1931 tavaszán Csíkszeredában az ő kezdeményezésére alakult meg a Brassói Turista Egyesület Csíki Csoportja, amely később az Erdélyi Kárpát-Egyesület csíkszéki osztálya lett.¹⁷ 1933-ban idegenforgalmi bizottságot alapítottak Csíkszeredában Vámszer és Frank Miklós mérnök kezdeményezésére ([N. N.] 1933: 4). 1934-ben kiadta *Csíkvármegye turista kalauza és térképe* című munkáját, ami a helyi turizmusért végzett tevékenységének egyik fontos fejezetét jelenti. Megszervezte Csík turistamozgalmát. (A Xántus-kápolnát is a turistamozgalom keretén belül ásták ki.) Ő szervezte meg azt a közadakozást is, amelynek eredményeképpen megépítették a sutai síugrósáncot (1934-ben)¹⁸ és a sutai, valamint az egyesköi menedékházat.¹⁹ Hargitafürdőn az Uz Bence menedékház felépítését is ő kezdeményezte. Támogatója volt a csíki sísportnak²⁰ is Nagy Imrével közösen. Diákjait a gimnáziumból rendszeresen túrautakra vitte,²¹

¹⁷ „Csíkszeredán 1931. március 26-án tömörült 30-40 természetjáró. Bátortalanul indulván, nem mertek önálló egyesületet létesíteni, hanem a Brassói Turista Egyesület (BTE) csíki csoportjaként szervezkedtek” (Vámszer 1936b: 379).

¹⁸ A Suta kis erdőrészt Csíkszereda mellett. Sem a menedékház, sem a síugrósánc nem létezik már, előbbinek némi rommaradványai láthatók.

¹⁹ „Turista-menház az Egyeskönél. A SZÍVÓS kitarással és eredménnyel dolgozó csíkszeredai Turista Egyesület az alkotó turista szellem és a székely kalácsa szimbólumát állította oda példaképül, amidőn a Balánbánya melletti székely Svájc egy remek szép pontján, a külön álló s már messziről látszó Egyeskö nyergén, 1420 m. magasságban megépítette a turista-házat. Az aug. 14-én több ezerre menő közönség jelenlétében tartott felavatáson lelkesen ünnepelték a gondolat felvetőjét, Vámszer Géza tanárt, fiatal munkatársaival...” ([N.N.] 1932: 72).

²⁰ „Vámszer Géza főgimn. tanár minden elismerést megérdemel, hogy a sísportot ennyire közkedvelté tette Csíkban.” (Albert 1933a: 10)

²¹ „Mint diák, részt vettem a Vámszer tanár úr által szervezett Harom-túrákon, melyek abban az időben nagyon látogatottak voltak. Ma is szeretettel gondolok az ott élt Ungureanu házaspárra, akik, ha ötvenen mentünk ki, ötvennek főztek áfonyateát. Az ilyen túrákon a tanár úr nagyban hozzájárult ahhoz, hogy másképp fogjuk fel a fényt, a hangot. Átformálódtak bennünk a gondolatok és az érzések. Mindezeket észrevétlenül lopta belénk. A kisdíák gyermekszemmel lát és ítél. Egy tanár munkásságát csak évek vagy évtizedek múltán értékelheti. Többek között ennek a megemlékezésnek ez is a célja.” (Péter 1998: 4)

amelyek egyben komplex tanulmányutak voltak: földrajzról és környezetismeretről, néprajzról, népismeretről, művészetről stb. szóltak.

A csíkszeredaiak, csíkszékiek számára Vámszer intézményteremtő tevékenysége kiemelten fontos, hiszen ő, Domokos Pál Péter, Nagy Imre, Sprencz György, Venczel József, Gál Ferenc és Gál Ferencné Sántha Juliánna hozták létre az 1930-as Csíksomlyói Egyház- és Népművészeti Kiállításon²² keresztül a már régen áhított Csíki Székely Múzeumot.²³ (7. kép)

Ez volt a csíkszeredai múzeum mint intézmény első kiállítása: több, mint 140 tárgyat állítottak ki 14 teremben, a csíksomlyói Pretórium (Székháza, Stabiliment) épületében (Szabó 2000: 7, Tompa 1930: 2). Az újonnan létesült intézmény katalógusában olvasható a kiállítótermek rendezése is:

Tárgymutató

1. számú szoba

Csíkszentgyörgyi népművészet.

Jelenkori székely festékesek szövése.

Demes Ignáczné Csíkszentimréről.

Szász Ferencz szó saját találmányú szövőszékén.

Vámszer Géza iparművészeti készítményei.

2. számú szoba.

Gyergyói népművészet.

Céh-láda a középkorból.

3. számú szoba.

Kristó János kozmási faragó mester munkái.

4. számú szoba.

Csángó népművészet.

²² „Ízléses rendben és hozzáértő elrendezésben ott láttuk Felcsík, Gyimes és Gyergyó sok érdekes, néprajzi kincsét – a szárhegyi Tóth Albertke – tizenkét éves székely gyermek fából faragott, remek Ökreitől kezdve, a csángó nép színpompás viseletéig mindent. Külön teremben voltak kiállítva Nagy Imre festőművész újszerű drága képei. (Téli kép 20 ezer leu. Tompa László 18 ezer leu.) Ezt a hatalmas kiállítást Domokos Pál Péter, Sprencz György és Vámszer Géza kitartó ügybuzgalma és szorgalma gyűjtötte össze a látogatók legnagyobb gyönyörűségére ...” (Tompa 1930: 2)

²³ A 19. század végén az igény megfogalmazódott Vitos Mózesnél és Herrmann Antalnál. Utóbbi a *Csíki Lapokban* 4 részben írta le, miért van szükség az intézményre (Herrmann 1902a, b, c, d)

5. számú szoba.

Kászonvidéki népművészet.

6. számú szoba.

Felcsíki népművészet.

7. számú szoba.

Dr. Nagy Jenő magángyűjteménye Csíkszentmártonból.

8. számú szoba.

Vass Áron agyag-szobrász kiállítása.

9., 10., 11. számú szoba.

Egyházművészet.

Ötvös munkák. Szentségtartó az Árpádok korából.

Régi miseruhák. Közöttük a csíkszentdomokosi egyház tulajdona egy arany brokát, amely a török szultán Apafi Mihálynak ajándékozta palásból készült.

Egyházi tárgyú festmények, szobormunkák és egyéb kegyeszeretek.

12. számú szoba.

Nagy Imre gyűjteményes kiállítása.

13. számú szoba.

A jelenkori háziipar termékei.

14. számú szoba.

Csíki házi szőttesek kiállítása és árusítása.²⁴

Nem csak „halott” tárgyak szerepeltek a kiállításon, hanem a szervezők elhozták a népművészet mestereit is, hogy folyamatában mutassák meg, hogyan készülnek el a tárgyak, eszközök.²⁵ A gyűjtés később is folytatódott a frissen létesült múzeum számára, és törzslap beosztású első leltárkönyvébe, amely a csíkszeredai Vákár-nyomdában készült, 310 tételt jegyeztek be. A gyűjtött anyag jó része a gyűjteményben maradt, és időnként kiegészült az újabb adományokkal, gyűjtésekkel. Vámszer folyamatosan részt vállalt a gyűjtésben és a múzeumi anyag gondozásában. (8. kép)

²⁴ Szabó 2000: 10.

²⁵ „E kiállításnak sajátos vonása volt, hogy a holt tárgyak mellett több esetben, egy-egy hozzáértő ember bemutatta a készülő munka menetét is. Így az egyik szobában falusi asszonyok saját szövészékeiken szőttek, a másik szobában egy dánfalvi fazekas edényeket korongolt és festett, majd az udvaron épített katlanban ki is égette, a kész edényeket pedig a rendezőség helyben el is adta a látogatóknak. Külön teremben mintázta állatszobrocskáit a ma is élő makfalvi népművész, Vass Áron, ugyanakkor egy másik helységben a csíkszékcséi Kristó János fafaragó mutatta be kész munkáit és munkamódszerét” (Vámszer 1980: 42).

A leltárkönyvbe bejegyzett 310 tárgy, valamint a főgimnázium gyűjteménye képezték a mostani Csíki Székely Múzeum kiinduló tárgybázisát, habár a tárgyak egy része az idők folyamán elveszett (háború alatt, és amíg nem volt stabil helye a gyűjteménynek). A kezdeti leltárkönyvben a 310 bejegyzett tárgyból 94 darabot Vámszer Géza gyűjtött (tehát a tárgyak 30 százalékát). (9. kép)

A csikkozmási Kristó János által faragott karosszékek néhány darabja látható a Csíki Székely Múzeumban, az irodákban és a várostörténeti kiállításon is. (10. kép)

A frissen alakult múzeum anyagát a tárlat bezárását követően 5 teremben újrendezték.²⁶ A gyűjtemény sokáig Csíksomlyón maradt. Ha látogatók jöttek, Vámszer tanár úrnál érdeklődtek, és ő vezette végig őket a termeken.²⁷ Később aztán, amikor már Vámszer Géza Kolozsvárra költözött és Domokos Pál Péter sem tartózkodott Csíkban, a gyűjtemény magára maradt. 1946-ban Kovács Dénes hozzáfogott a hányódó gyűjtemény újraleltározásához és a múzeum újraalapításához, ami elvezetett a mai intézményhez (Szabó 2000: 13).

Vámszer Géza néprajzi munkássága felmérhetetlenül értékes; és itt most csak a csíki anyagra gondoljunk. Állandó mozgásban volt, talán nem is létezett olyan település, ahova nem jutott el egész Csíkszéken. Írt a gyimesi csángókról, a csíki festékesekről, a népi kismesterségekről, a csíkszentléleki guzsalyosról, a felcsíki földművesek munkarendjéről, a farsangról, a székely vagyon- és földközösségről. Bándy Máriával kiadták 1937-ben a *Székely táncokat* (Bándy–Vámszer 1937). Domokos Pál Péterrel és másokkal karöltve népművészeti kiállítást rendezett. Jelentős a néprajzi jellegű rajz- és fotóanyag, amit csíki gyűjtőútjain készített. Elmondható, hogy mindenhez érdeklődéssel és szeretettel közeledett, ami még a népi kultúrát és a csíki székelységet, valamint épített és természetes környezetét jelentette.²⁸

---

²⁶ „A múzeum immár jelentős anyagát 5 teremben újra rendeztük, és igyekeztünk még további tárgyakkal gyarapítani, ami a kiállítás nagy sikere után már könnyebb volt, sokan már önként ajánlották föl különféle tárgyaikat a múzeumnak” (Vámszer 1976: 43).

²⁷ 1934 májusában „a múzeum leltárának és kulcsainak megőrzésére a bizottság dr. Pál Gáborné úrnőt kérte fel” (Albert 1934: 9).

²⁸ „A nép lelkéhez legkönnyebben úgy férközhetünk, ha szellemi és tárgyi alkotásait gyűjtjük és életkörülményei iránt szeretettel érdeklődünk” (Vámszer 1940: 11).

Önkéntes és önképző gyűjtő volt, érezte-tudta, hogy (kezdetben) nem volt meg a szükséges felkészültsége, és ezt be is vallotta.²⁹ Szerinte két fő hibája volt a falukutató munkának: központi irányítás hiányában zavaros és tervszerűtlen volt a munkavállalás és a falukutatók nem ismerték az elődök munkásságát (Vámszer 1940: 11).

A Csíki Székely Múzeumban található néprajzi jellegű Vámszer-mappák³⁰ 1975-ben kerültek az intézmény tulajdonába, amikor János Pál, akkori múzeumigazgató megvásárolta őket. A mappák Vámszer Géza által készített fotókat és rajzokat tartalmaznak. Mind a fotók, mind a rajzok Vámszer széleskörű érdeklődéséről árulkodnak. Vámszer részletekbe menően rajzolta le a tárgyakat, az épületeket, különös figyelmet szentelt a díszítéseknek, kiemelte azt, ami igazából a tárgy vagy az épület funkciójára utalt. A fotók jó részével az a probléma, hogy még nem sikerült beazonosítani őket – csak egy kis részükről lehet megállapítani, hogy pontosan hol és miről készültek. Alapos kutatómunkával talán majd sikerül az azonosítást is elvégezni. A rajzok adatolva vannak, sok helyen részletes leírás segíti a kutatót. Általában az 1930-as években készültek, kisebb részük az 1950-es években. Egy részük szerepelt az 1982-es csíkszeredai Vámszer-kiállításon, majd az 1996-os Vámszer-szimpoziumon. (11–13. képek)

Vámszer Géza a néprajzi rajzolászt tökélyre emelte. A tárgyak felülete mögé látott, ahogy dr. Kós Károly egy beszédében jellemezte 1983-ban. Az általa lerajzolt tárgyakon látható, hogy teljes mértékben ismerte őket, felmérte funkciójukat. Rajzai sokatmondóbbak, mint bármely néprajzi fotográfia, hiszen kidomborítják azt, amit látni kell egy néprajzi tárgyon vagy éppen egy épületen.

Saját tervezésű tárgyaival iparművészeti kiállításokon aratott sikert. Ő tervezte meg a csíkszeredai főgimnázium kápolnájának oltárát is (az első népies stílusban készített berendezés volt a Székelyföldön).³¹

²⁹ „Így történt, hogy a nagy összevisszaságban tulajdonképpen végig próbáltuk mindazt, amit elődeink is végigküzdöttek, s a saját – sokszor keserves, kudarcokkal teli – tapasztalataink árán jutottunk el oda, ahová idősebb és tapasztaltabb szakemberek irányításával, szervezeten sokkal könnyebben s kevesebb tévedéssel eljuthattunk volna” (Vámszer 1977: 6).

³⁰ 2267, 2268, 2269 és 2270-es leltári számok alatt a néprajzi gyűjteményben.

³¹ Idézi Székely 1997: 242.

A *Pásztortűz* újságírója plasztikusan jellemezte a művészt: „Vámszer Géza, aki csöndes, elvonult csíkszeredai tanár, nem tartozik a kiabáló ön-reklámozók közé s ezért nincs is meg nevének az a minden füleknek ismerős csengése, mely az övénél sok méltatlanabb névnek is osztályrészül jutott. De iparművészeti munkája komoly és nagyon is figyelmet érdemlő munka. Kiállítása, melyen a legkitűnőbb ízlésről és művészi tudásról tanúskodó faberakások, asztali figurák, szobadíszül szolgáló székey kopjafák, bőrmunkák, férfi és női táskák, írómappák, dobozok, modern bábuk, tollrajzok, tanulmányok, festmények, kézimunkák és különböző aragont tárgyak szerepeltek, hanem csak az iparművész sokoldalúságát igazolta, hanem leleményét, finom szépérzékét és tehetségét is” (K. J. 1930: 239).

Vámszer 1930-ban rendezte Csíkszeredában a fentebb említett iparművészeti kiállítást. Kiállított tárgyainak fő jellegzetessége, hogy motívumait a székey népművészet inspirálta. (14. kép)

Domokos Pál Péter, Vámszer Géza, Pál Gábor, Lévay Lajos, Bányai János és más elkötelezett székeyföldi értelmiségiek folyamatosan előadásokat tartottak a Székelyföld különböző településein vagy az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) vándorgyűlésein.

1937-ben Vámszer a székeyudvarhelyi vándorgyűlésen két előadást is bemutatott: *Népies elemek egyházművészetünkben* és *A székeyföldi falvak és városok települési formációi* címmel. Az elsőben új egyházművészeti stílus kialakítását indítványozta népies elemek bevonásával. A második előadásban az általa *Településtannak* nevezett új tudományágról referált, amelynek feladata a székeyföldi falvak és városok „alakzatjainak” feldolgozása. 1939-ben, az EME gyergyószentmiklósi vándorgyűlésén *A gyimesi csángók* címmel tartott előadást. Ennek az előadásának a szövege megjelent 1940-ben a *Láthatárban* (Vámszer 1940: 73–79). A falvakon tartott előadások honismereti-ismeretterjesztő jellegűek voltak, nagy hangsúllyal a közérthetőségen.

Vámszer Géza folyamatosan közölte Csíkhöz köthető írásait olyan folyóiratokban, újságokban és hetilapokban, mint az *Ethnographia*, a *Debreceni Szemle*, a *Turisták Lapja*, a *Művészettörténeti Értesítő*, a *Láthatár*, a *Művelődés*, az *Erdély*, a *Székelység*, a *Csíki Lapok*, a *Magyar Lapok*, a *Keleti Újság*, az *Ellenzék* stb.

1941-ben Csíkból Kolozsvárra távozott, de az ott eltöltött 35 esztendő alatt is rendezgette, szerkesztette csíki anyagait, miként egy levelében olvasható: „Így most szép lassan (a háztartási munkám mellett) rendezge-

tem régi gyűjtéseimet, hogy ha egy szép napon »felfordulnék«, rendben hagyjam hátra a dolgomat a »hálás utókor«, azaz a múzeumok vagy' levéltárak raktárhelységei számára."³²

Csíkszereda, Csíkszék sorsa kolozsvári évei alatt (1941–1976) mindvégig foglalkoztatta. 1957-ben, a *Művelődés*ben azt írja, javasolná, hogy egyeztessék össze a modern építészeti stílust a helyi népi stílushagyományokkal és úgy építsék fel a csíkszeredai művelődési házat, aminek eredményeként a „csíki falvak ennek hatására könnyebben építhetnének maguknak környezetükbe beleülő szerényebb, de ízléses művelődési ott-hont” (Vámszer 1957: 43). Mindvégig nyomon követte a csíkszeredai múzeumi élet alakulását is, dicsérve vagy bírálva egykori települése (általa is létrehozott) kulturális intézményének működését.

Szakirodalom

Albert István

1933a Csíkszeredai sí-verseny eredmények. *Erdélyi Lapok* II. (30) 1.

1933b Emlékkő avatási ünnepély a fitódi Xántusz-kápolnánál. *Csíki Lapok* XLV. júl. 2. 1.

1934 Hivatalos tájékoztató a şumuleui (csíksomlyói) árú-mintavásárról és Csíki Székely Múzeumról. *Erdélyi Lapok* III. (103) 9.

1939 Történeti műemlékeink a Székelyföldön. *Magyar Lapok* VIII. okt. 11. 7.

Bándy Mária – Vámszer Géza

1937 *Székely táncok*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., Kolozsvár.

Bartalis Ágoston

1933 Adatok a székelyföldi tízesek megismeréséhez. *Csíki Lapok* XLV. (21) 1–2.

Boér Hunor – Wolf Tamás

2002 *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*. Második rész. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

³² Ezt a levelet 1969. ápr. 24-én küldte Vámszer Géza Nagy Pálnak Kolozsvárról Marosvásárhelyre. A levél Nagy Pálnak, a levél közlőjének birtokában van. Idézi: Nagy 1997: 22.

Herrmann Antal

1902a Csikmegyei muzeum I. *Csiki Lapok* XIV. (1) 1–2.

1902b Csikmegyei muzeum II. *Csiki Lapok* XIV. (3) 2.

1902c Csikmegyei muzeum III. *Csiki Lapok* XIV. (7) 2.

1902d Csikmegyei muzeum IV. *Csiki Lapok* XIV. (12) 2.

K. J.

1930 Vámszer Géza. *Pásztortűz*. XVI. május 18. 239.

Kós Károly

1977 A népét szolgáló írástudó példája (Vámszer Géza pályaképe). *Korunk* XXXVI. (7) 545–551.

Nagy Pál

1997 Barátja lehettem. *Művelődés* L. (9) 20–22.

[N. N.]

1932 Turista-menház az Egyesekőnél. *Székelység* II. (7–8) 8.

1933 Idegenforgalmi bizottság alakult Csíkszeredában. *Erdélyi Lapok* II. (89) 4.

Pais Ágnes – Olasz Gabriella

2000 Az intézményes kisebbségi magyar műemlékvédelem kezdetei. A csikdelnei templom 1935. évi felújítása. In: Boér Hunor – Wolf Tamás (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára. Második rész*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 21–39.

Péter Ferenc

1998 Visszaemlékezés. *Hargita Népe* VIII. (86) 4.

Pozsony Ferenc

2000 Vámszer Géza választott szülőföldje. In: Vámszer Géza: *Helytörténeti adatok a hajdani Csík vármegye (Csík, Gyergyó és Kászon) településtörténetéhez*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 20–22.

Szabó András (szerk.)

2000 *A LXX éves Csíki Székely Múzeum emlékkönyve*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.

Székely László

1997 *Csíki áhítat*. Szent István Társulat, Budapest.

Szöcsné Gazda Enikő

2014 A kutatástól a tömegmozgalomig: az 1930-as évekbeli háromszéki szöttesmozgalom története. In: Keszeg Vilmos – Szász István Szilárd – Zsigmond Júlia (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 247–278.

Tompa László

1930 Csíksomlyó. *Székely Közélet* XIII. június 15. 2.

Vámszer Géza

1932a A csíki festékes-szőnyeg. *Székelység* II. (1) 3–5.

1934 A csíkdélnei Szent János templom. *Debreceni Szemle* VIII. (8) 354–364.

1936 A turistaság és sielés kifejlődése Csíkmegyében. *Turisták Lapja* XLVIII. (11) 378–379.

1937 Népies elemek egyházművészetünkben. *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Emlékkönyve*, Kolozsvár, 57–66.

1938 A székely vagyion és földközösség. In: *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Emlékkönyve* XV. Kolozsvár, 55–62.

1940a Csíkszereda, az ország egyik legkisebb megyeszékhelye. *Keleti Újság* 7. évf., 38. sz., június 27. 8.

1940b A gyimesi csángók eredete, települési és gazdasági viszonyai. *Látóhatár* 4. évf., március 1–7.

1940c Az erdélyi magyarság húszéves falumunkája. *Ellenzék* 21. évf., 24. szám, február 11. 11.

1941 A székelység múltja, jelene és jövője... *Szociális Szemle* 5. évf., (1) 4–10.

1957 Jó gyakorlati példákkal segítsük elő a munkát. Hozzászólás a Milyen legyen a falusi középület című vitaindító cikkhez. *Művelődés* X. (11) 42–43.

1958 Farsangi szokások Csíkban. *Művelődés* XI. (2) 59–60.

1959a Adatok a csíki farsangi szokásokhoz. *Etnographia* LXX. (1–3) 393–404.

1959b A csíkmegyei háziállatok elnevezései, keresztnevei stb. *Néprajzi Közlemények* IV. (1–2) 237–251.

1960 A csíkrákosi Cserei-kúria falképmaradványai. *Művészettörténeti Értesítő* IX. (1) 23–29.

1962 A csíki juhászat. *Etnographia* LXXIII. (1) 54–89.

1971 Csíkszereda településtörténete és különös települési alakja. *Aluta* III. 303–323.

1975 Visszaemlékezés életpályámra. *Művelődés* XXVIII. (11) 38–39.

1976 Néprajzi vonatkozású mozgalmak Csíkban a két világháború közötti években. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti dolgozatok* 1976. Kriterion, Bukarest, 41–46.

1977 *Életforma és anyagi műveltség*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. Zepezčaner Jenő

1993 Orbán Balázs temetési. *Aetas* VIII. (3) 57–75.

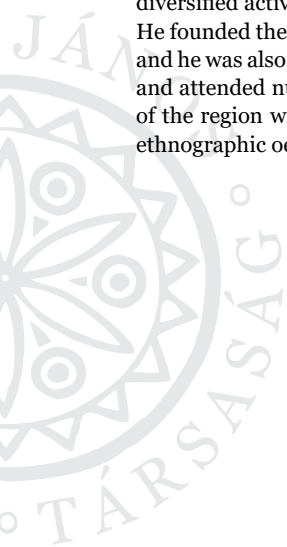

Géza Vámszer la Miercurea Ciuc

Géza Vámszer (1896–1976) a petrecut 12 ani la Miercurea Ciuc, timp în care a desfășurat o vastă activitate ca pedagog, etnograf, ocrotitor al monumentelor. A fondat Muzeul Secuiesc al Ciucului, a inițiat schiatul ca sport, turismul în această regiune. Grafician, artist decorator, a organizat expoziții. Cu prelegeri a fost prezent în viața culturală și științifică. Studiul prezintă opera și moștenirea etnografică a lui Géza Vámszer.

Géza Vámszer at Miercurea Ciuc

Géza Vámszer (1896–1976) spent 12 years at Miercurea Ciuc, having a vast and diversified activity as a pedagogue, ethnographer, protector of historical monuments. He founded the Szekler Museum of Ciuc, he introduced skiing as a sport in the region, and he was also an initiator of tourism. As a graphic and decoration artist he organized and attended numerous exhibitions. He was present in the cultural and scientific life of the region with different presentations. The present study offers an insight to the ethnographic oeuvre and heritage of Géza Vámszer.

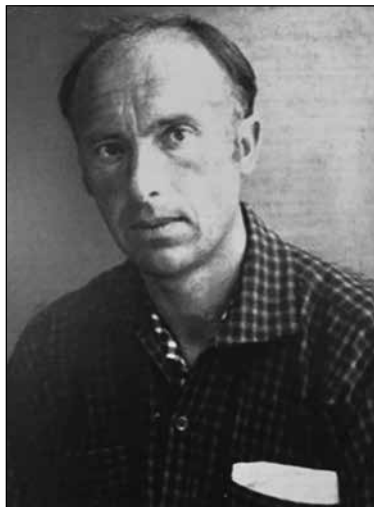

Képek

*1. A fiatal Vámszer Géza, 1930-as évek eleje –
a Csíki Székely Múzeum tulajdonában,
a várostörténeti kiállításon szerepel*

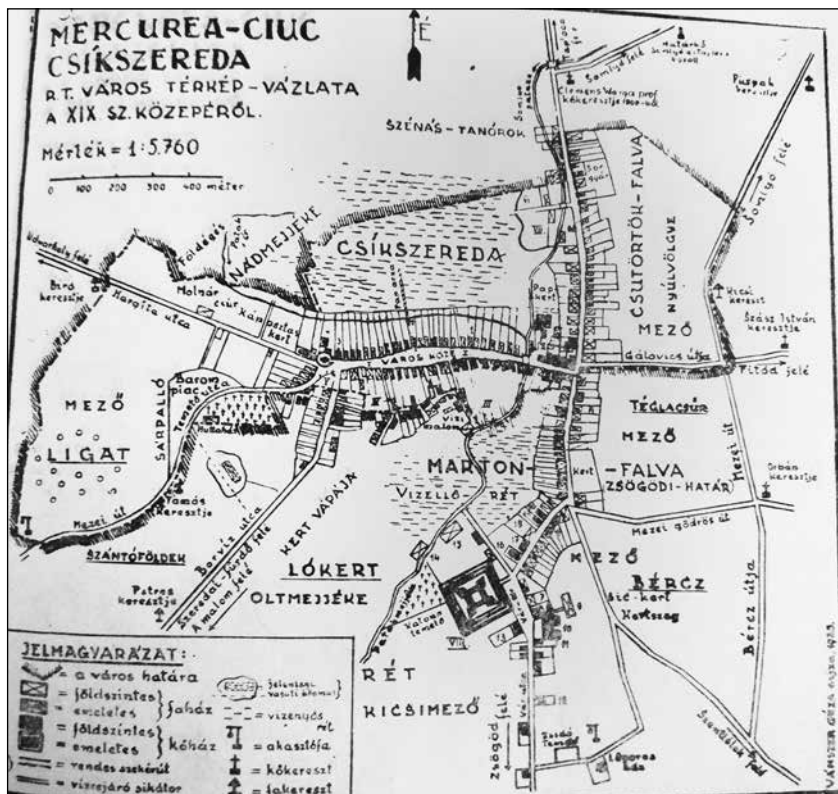

2. Nagy Imre festőművész, 1930-as évek eleje –
a Csíki Székely Múzeum tulajdonában,
a várostörténeti kiállításon szerepel

3. Domokos Pál Péter, 1930-as évek eleje –
a Csíki Székely Múzeum tulajdonában,
a várostörténeti kiállításon szerepel

4. Csíkszereda város térképe, készítette Vámszer Géza. Lelt. sz.: 2268.

5. Csikdelnei templom kazettás mennyezete, saját felvétel, 2000-es évek

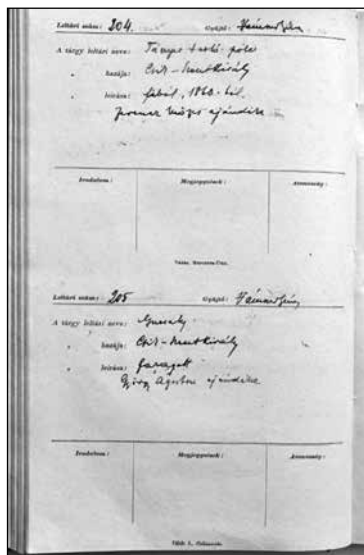
6. A delnei templom bejárata, saját felvétel, 2000-es évek

7. Az 1930-as kiállítás műsorfüzete, kiállításvezetője, a Csíki Székely Múzeum tulajdonában. Lelt. sz.: 2047.

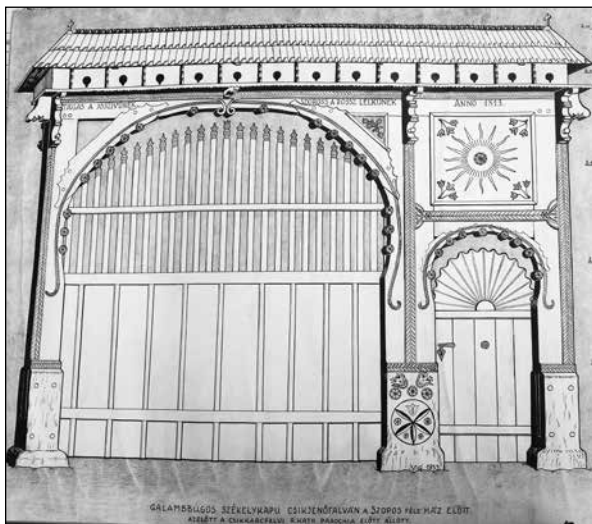
8. A kiállítás első terme, kép a Csíki Székely Múzeum tulajdonában. Lelt.sz.: 2047.

9. A Vámszer Géza által gyűjtött tárgyak leírása az első leltárkönyvben, 1930-as évek. CSSZM tulajdona. Lelt. sz.: 2268.

10. Kristó János faragott széke, 1930-as évek. CSSZM birtokában. Lelt. sz. nélkül.

11. Csíkjénőfalvi székelykapu. 1813-as építésű, Vámszer Géza rajza, 1930-as évek. CSSZM tulajdona. Lelt. sz.: 2267.

12. Csíkszentkirályi régi ház. Vámszer Géza rajza, 1930-as évek. CSSZM tulajdona. Lelt. sz.: 2267.

13. A barokk stílusú Biális-kúria Csíkszentmihályon. Vámszer Géza rajza, 1930-as évek. CSSZM tulajdona. Lelt. sz.: 2267.

Faragott és festett fabábuk Vámszer Géza csíkszeredai iparművészeti kiállításán.

14. Vámszer Géza 1930-as iparművészeti remekei.
Pásztortűz X. [1930] (10) 239.